

7 Moussetes, A. *The absence of women's voices in Hofstede's Cultural Consequences: A postcolonial reading. Women in Management Review*, 22. – 2007. – P. 443-445.

8 Abdel Latif Sellami, “Teaching Towards Cultural Awareness and Intercultural Competence: From What Through How to Why Culture is?”, Paper presented at the annual meeting of teachers of English to speakers of other languages. Vancouver, BC, Canada. – 2000. – 280 p.

9 Забродина И.К. *Методика развития социокультурных умений студентов.* – М.: LAP Lambert Academic Publishing. – 2012. – 216 с.

10 Пахотина С. *Формирование социокультурной компетенции студентов.* – М. – 2014. – 140 с.

References:

1. Belenkova, N.M. Atabekova, A.A. *Inoiazychnaia komunikativnaia kompetensia kak sredstvo sotsialnoi adaptatsii budushogo spetsialista v vuze: rezul'taty eksperimentalnogo obucheniia [Tekst] // Vysshee obrazovanie segodna.* – 2009. – № 8. – S. 63–67.

2. *Common European framework of reference for languages: Learning, teaching, assessment / ed. by K. M. СИМВОЛНАУКИ ISSN 2410-700X № 12 / 2018. Iriskhanova.* - М. : Moscow state linguistic University, 2005. - 247 p.

3. Elizarova, G. V. *Kultura i obuchenie inostrannymazykam.* – SPb.: KARO, 2005. – 352 s.

4. Kunanbaeva S.S. «Teoria i praktika sovremennogo inoiazynchnogo obrazovaniia». – Almaty. – 2010. – 201 s.

5. Banks J. *Cultural Diversity and Education: Foundations, Curriculum and Teaching.* – Boston: Allyn and Bacon. – 2001. – 360 p.

6. Firth, G., Elford, H., Leeming, C., & Crabbe, M. ‘Intensive Interaction as a Novel Approach in Social Care: Care Staff’s Views on the Practice Change Process, in *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities.* – 2008. – P. 58-69.

7. Moussetes, A. *The absence of women's voices in Hofstede's Cultural Consequences: A postcolonial reading. Women in Management Review*, 22. – 2007. – P. 443-445.

8. Abdel Latif Sellami, “Teaching Towards Cultural Awareness and Intercultural Competence: From What Through How to Why Culture is?”, Paper presented at the annual meeting of teachers of English to speakers of other languages. Vancouver, BC, Canada. – 2000. – 280 p.

9. Zabrodina I.K. *Metodika razvitiia sotsiokulturnykh umeniistudentov.* – М.: LAP Lambert Academic Publishing. – 2012. – 216 с.

10. Pahotina S. *Formirovanie sotsiokulturnoi kompetensii studentov.* – М. – 2014. – 140 с.

МРНТИ 16.21.23

<https://doi.org/10.51889/2020-2.1728-7804.17>

Косымова Г.,¹ Бурибаева Ж.²

^{1,2}Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан

МАҚСАТ КАТЕГОРИЯСЫНЫҢ ҚАЗАҚ ТІЛ БІЛІМІНДЕГІ КӨРІНІСІ

Аңдатпа

Мақала қазақ тіл біліміндегі “мақсат категориясы” ұғымын ашуға арналған. Ең бірінші мақсат категориясына анықтама беріліп, оның түрлі салада қолдану ерекшеліктері сөз етілген. Аталған мәселеге қатысты отандық және шетелдік ғалымдар зерттеулері мен ұстаным - пікірлері басшылыққа алынған. Мақсат категориясын талдау барысындағы “адресант факторының” маңыздылығы айтылған. Сондай-ақ мақсат категориясын жүзеге асыру барысында қолданылатын әдіс-тәсілдер сөз етіледі. Сөйлеу актісінің түрлеріне талдау жасалынған. Аталған категорияның дискурстағы орны, өзіндік ерекшеліктері айшықталған.

Қазіргі таңда лингвистикада дискурс зерттеу ретінде маңызды орын алады. Жаһандану идеялары кейбір дискурстарды тікелей генерациялайды, бұл көбінесе зерттеушілердің назарынан тыс қалады, демек, дискурс - талдаудың эвристикалық мүмкіндіктерін төмендетуге алып келеді, ол тек мәтіндерді

тікелей зерделеуді ғана емес, сонымен қатар олардың пайда болу факторларын қарастыруды білдіреді.

Тіл лингвистикасында, прагмалингвистикада, психолингвистикада, әлеуметтік лингвистикада және лингвокультурологияда қолданылатын көптеген терминдер біркелкі емес. Олардың қатарына дискурс сияқты ұғым жатады. Көптеген зерттеулер дискурстың мәнін ашуға арналған. Дискурс пен оның түсіндірмелерін қолданудың көптеген нұсқалары бар, бірақ бүгінгі күні “дискурс” ұғымы өте танымал сөз бола отырса да, әлі де зерттеуді қажет етеді.

Түйін сөздер: мақсат категориясы, сөйлеу актісі, сөз стратегиясы, сөйлеу тактикасы, коммуникативтік діттем, интерпретация

Kossymova G.,¹ Buribayeva Z.²

*^{1,2} Abai Kazakh National Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan*

APPROACH TO THE PURPOSE CATEGORY IN KAZAKH LINGUISTICS

Abstract

The article is devoted to the disclosure of the concept of "purpose category" in the Kazakh linguistics. First, the definition was given to the purpose category and the features of its use in various fields were outlined. Research and positions of domestic and foreign scientists are guided by on this issue. The analysis of the purpose category emphasizes the importance of the “addressee factor”. In addition, the methods used in the implementation of the purpose category have been discussed in the article. The analysis of types of speech act has been carried out. The features of this category and its place in the discourse have been revealed.

In modern linguistics, discourse as a study occupies a significant place. The ideas of globalization directly generate some discourses, which often remains beyond the attention of researchers, therefore, leads to a decrease in the heuristic possibilities of discourse analysis, which implies not only direct study of the texts, but also consideration of the factors of their generation.

Many of the terms used in linguistics, pragma linguistics, psycholinguistics, social linguistics and lingo cultural studies are ambiguous.

These include concepts such as discourse. Many studies are intended to uncover the essence of discourse. There are many uses for the discourse and its explanations, but today the concept of “discourse” is becoming very popular, but still requires research.

Keywords: purpose category, speech act, word strategy, speech tactics, communicative approach, interpretation

Косымова Г.,¹ Бурибаева Ж.²

*^{1,2} Казахский Национальный педагогический университет им.Абая,
Алматы, Казахстан*

ПОДХОД К ЦЕЛЕВОЙ КАТЕГОРИИ В КАЗАХСКОЙ ЛИНГВИСТИКЕ

Аннотация

Статья посвящена раскрытию понятия “целевая категория” в казахском языкознании. В первую очередь было дано определение категории цели и изложены особенности его использования в различных сферах. По данному вопросу руководствуются исследования и позиции отечественных и зарубежных ученых. При анализе категории цели подчеркивается важность “фактора адресанта”. Кроме того, обсуждены методы, применяемые при реализации категории целей. Проведен анализ видов речевого акта. Раскрыты особенности данной категории, и ее место в дискурсе.

В современной лингвистике дискурс как исследование занимает значимое место. Идеи глобализации непосредственно генерируют некоторые дискурсы, что нередко остается за рамками внимания исследователей, следовательно, ведет к снижению эвристических возможностей дискурс-

анализа, подразумевающего не только непосредственное изучение текстов, но и рассмотрение факторов их порождения.

Многие термины, используемые в языковой лингвистике, прагмалингвистике, психолингвистике, социальной лингвистике и лингвокультурологии, неоднозначны.

К их числу относятся такие понятия, как дискурс. Многие исследования предназначены для раскрытия сущности дискурса. Есть много вариантов использования дискурса и его объяснений, но сегодня понятие "дискурс" становится очень популярным, но все еще требует исследования.

Ключевые слова: категория цели, акт выступления, стратегия выступления, тактика речи, коммуникативная мотивация, интерпретация

Кіріспе. Мақсат категориясы лингвистикадағы маңызды әрі көп қырлы мәселелердің бірі. Ең әуелі “мақсат”сөзінің мағынасына тоқталсақ:

1. белгілі бір нысанаға жету жолында қойылған міндет, нысана.
2. тілек, арман, мұрат
3. алда орындалатын әрекет нәтижесінің айқын бейнесі
4. ойлау процесі нәтижесінде алдын ала болжау арқылы туатын мұрат, ішкі қозғаушы күш.

Мақсатқа жету үшін әртүрлі іс-әрекеттер мен қимылдар жасалады. Мақсаттың мынадай түрлері бар: а) нақтылы мақсат – іс-әрекеттің тікелей нәтижесі, заттың бейнесі; ә) абстракті мақсат - талаптану, яғни жалпыға бірдей игілікті көксіп армандау және соған жету үшін қызмет ету [1, 21 б].

Анықтамадан көз жеткізгеніміздей “мақсат категориясы” - көп мағыналы, әрі көп қырлы, сонымен қатар ұғымдық категория. Алғашқы екі түсінік мақсат категориясын тілдік тұрғыдан анықтаса, үшіншісі – педагогикада, төртіншісі- психологияда кеңінен қолданылатынына көз жеткізуге болады.

Тілде “мақсат категориясы” қалай көрініс табады? Сол жайлы сөз қозғасақ. Ең әуелі ой анық болу керек. Бұл тұрғыда А. Байтұрсынұлы: “Айтушы ойын өзі үшін айтпайды. Өзге үшін айтады. Сондықтан да ол ойын өзгелер қиналмай түсінетін қылып айту керек. Оның үшін айтушы сөйлейтін тілін жақсы қолдана білуі тиіс. Яғни әр сөздің мағынасын жақсы біліп, дұрыс сөйлемді тізе білуі тиіс” деген пікірі әлі де маңыздылығын жоғалтқан жоқ [2, 208 б]. Дегенмен жазушының негізгі ойы, көздегенмақсаты бірінші кезекте беріліп жүргенімен қазақ тіл білімінде арнайы зерттеу нысаны болмаған. Сондықтан да мақаламызда “мақсат категориясы” деген не? Оның берілу жолдары қандай деген мәселелерге қысқаша тоқталуды жөн көрдік.

Әдістеме. Тілші ғалым Н.Уәли: “Әдетте адресант өзінің сөзін көздеген коммуникативтік мақсатына, діттеміне, сөз стратегиясына, тыңдаушымен өзара ықпалдастық тактикасына, қарым-қатынас ситуациясына, уақиғаның барысына қарай құрады. Сөйлеушінің алдына қойған мақсатына жетуі, оның коммуникативтік діттемін тыңдаушының зерделеуі (интерпретациялауы) тілдесудің ойдағыдай өтуінің негізгі белгісі болып саналады. Коммуникацияға қатысушылардың өзара ықпалдастығы коммуникативтік құзіретті қалыптастыра білу сөз актісіндегі ерекше маңызды жайт болып табылады. Адресаттың айтылған сөз бен сөйлеушінің нені айтқысы келіп отырғанын салыстырып, сөз ауанын түсінуі адресаттың тілдік әрі коммуникативтік құзіреттілігіне жатады. Осымен байланысты зерттеуде коммуникациядағы сөз субъектілері адресант(адресат) түпқазық категория ретінде алынады. Адресаттың айтылған сөзді ұғынуы, тек тілдік құзіретпен шектелмейді. Сөйлеушінің интонациясын, пресупозициялық, аялық білімін, уақиғаны т.б. салыстыра отырып коммуникатордың коммуникативтік діттемін зерделеуі (интерпретациялауы) коммуникативтік құзіреттілікке жатады. Адресант өз сөзінің тигізер ықпалын болжай отырып, өзінің түпкі мақсатына жету үшін тыңдарман / оқырманның қабылдауына тиімді баяндау стратегиясын ойластырады және адресаттың білім дүниелерімен санасады. Сөз субъектісінің мәртебесі қарым-қатынас мақсатына, адресаттың кім екендігіне қарай, қарым-қатынас жағдайына қарай өзгеріп отырады,” - деп түсіндіреді [3, 48б]. Шын мәнінде кез келген ой берілу үшін немесе жазушы бір нәрсе жазбақ үшін ең әуелі оның мақсатыболуы керек. Мақсат анықталған соң оны түрлі тілдік тәсілдер арқылы жеткізеді.

Нәтижелер мен талқылау. Тілде мақсат категориясы арқылы жазушының (баяншының) негізгі ойы көрініс табады. Қазіргі уақыттағы зерттеу бағыттары туралы ғалымдар Б.Х. Исмағұлова, А.С. Шыныбекова : “Осыған байланысты зерттеу тәсілі түбегейлі өзгерді: әрекет теориясынан бөлек шығып, тілге деген гумбольдтік әрекет тәсілін қайта қараған қазіргі лингвистика, негізінен, прагматика, осы сөздің кең мағынасында талдаудың бастау көзі ретінде адам, оның қажеттіліктері,

уәждері, мақсаты, тілегі мен талабын оның іс жүзіндегі және коммуникативтік әрекеттерін негізге алады,” - деп атап көрсетеді [4, 131-136 б].

Қазыбек бидің толғауы

Өркенім өссін десең,
Кекшіл болма -
Кесапаты тиер еліңе.
Елім өссін десең,
Өршіл болма -
Өскенінді өшірерсің.
Басына іс түскен пақырға
Қастық қылма -
Қайғысы көшер басыңа.
Жанашыры жоқ жарлыға
Жәрдемші бол асыға,
Қиын - қыстау күндерде
Өзі келер қасыңа.
Бүгін сағы сынды деп,
Жақыныңды басынба!

XX ғасырдың 50-ші жылдарында Эмиль Бенвенист, пікір теориясын әзірлей отырып, Француз лингвистикасы үшін дәстүрлі *discourse* терминін жаңа мағынада – "сөйлеушілерге берілетін сөйлеудің" сипаттамасы ретінде қолданады [5, 198 б].

Бенвенист дискурс деп өзінің ойын жеткізудегі айтушының позициясы деп түсіндіреді. Харрис түсіндірмесінде талдау объектісі ретінде сөйлемге қарағанда, мәтін үзіндісі, пікірлер тізбегінің ауқымдылығы болып табылады деп түсіндіреді [6, 474 б].

Сөйлеу актісі – белгілі бір қоғамда қалыптасқан сөйлеу әрекеттерінің негізгі қағидаттары мен ережелеріне сәйкес пайда болатын мақсатты сөйлеу. Яғни сөйлеу актісін мақсат категориясын ашатын әрі онымен кей жағдайда мәндес болып келетін тілдік құбылыс деп тануға болады.

Сөйлеу актісі теориясының негізін салған Дж.Остиннің пайымдауынша, сөйлеу актісін орындау деген жалпыға түсінікті тілдік таңбамен дыбыстау; сол тілдің сөздерінен сол тіл грамматикасының заңдылықтарына сәйкес сөйлем құрау; сөйлемдегі мағына мен референция (болмысқа қатысы) (локутив); сөйлеуге мақсат қою (иллокутивті акт), яғни сөйлеу барысында қандай да бір коммуникативтік мақсатты білдіру; белгілі бір нәтижеге итермелеу (перлокутив), яғни адресаттың санасына немесе іс-әрекетіне ықпал ету [7, 169б].

Дж.Серль сөйлеу актісі ретінде: дыбыстау актісі, референция мен предикацияны жүзеге асыратын пропозициялы акт, сөйлеушінің мақсатын жүзеге асыратын иллокутивті акт деп таниды [8, 129 б].

Сонымен сөйлеу актісі дегеніміз тілдік қарым-қатынастың жүзеге асуына мүмкіндік беретін тілдік қатынастың ең кіші бірлігі. Сөйлеу актісінің негізгі белгілері : сөзді қатысымдық мағынада жұмсау; тілдік қатынас кезінде арнайы, белгілі мақсат көзделетіндігі, сөйленіс кезінде қалыптасқан дәстүрге сай шарттылық сипатының болатыны. Мысалы:

Төле би жас кезінде талай жасы үлкен атақты абыз билердің алдынан өтіп, батасын алады. Төле бала әуелі әкесіне барыпты. Жасы жүзге тақап отырған әкесі ынтымақ, ел бірлігі жөнінде әңгіме айтып отырады. Төле “Қалай еткенде бірлік болады, оның күші қандай болмақ” дегенді сұрайды. Сонда әкесі әуелі жауап айтпас бұрын бір бума солқылдақ шыбық алдырады: - Балам, мынаны сындырып көрші.

Төле буылған шыбықты олай-бұлай иіп сындыра алмайды.

- Енді сол шыбықты біртіндеп сындырышы!

Төле ортасынан буылған шыбықты шешіп, біртіндеп пырт-пырт етіп оп-оңай сындыра береді.

Әлібек би:- Бұдан не түсіндің, балам? - дейді.

Сонда Төле:- Түсіндім, әке, бұл мысалыңыздың мәнісі: ынтымағы, бірлігі мықты елді жау да, дау да ала алмайды. “Саяқ жүрген таяқ жейді”демекші, бірлігі, ынтымағы жоқты жау да, дау да оп-оңай алады дегеніңіз зой.

- Бәрекелде, балам, дұрыс таптың. Ел билеу үшін алдымен елді ауызбірлікке, ынтымаққа шақыра біл. “Бақ қайда барасың дегенде, ынтымаққа барамын” дегенінің мәнісі осы, - депті.

Бұл мысалда негізгі мақсат – *ел бірлігін* сақтау. Баяншыны хабары арқылы аталған мақсатқа жету жолы нақтылы мысалмен, шыбықты сындыру арқылы, түсіндіріліп отыр. Сондай-ақ бұл мысалда қазақ халқының тамаша дәстүрі - үлкеннен бата алу дәстүрі көрініс тапқан. Аталған үзіндіні мәдени дискурс деп танысақ, ол жерде берілген халқымыздың салт-дәстүрі “бата алу”, “бата беру” - ұлттығымызды ұлықтайтын, паш ететін тамаша дәстүр. Сонымен, аталған сөйлеу актісі арқылы, адресант пен адресат арасында мақсат толығымен жүзеге саты деуге толық негіз бар. Баяншының о бастағы негізгі мақсаты – ел бірлігін сақтау болса, ол берілген диалогта адресант санасына нақтылы мысалмен түсіндіру арқылы, яғни бұл жерде «түсіндіру», адресат «түсіну стратегиясы» арқылы жүзеге асырылып тұр. Әке мен баланың сәтті диалогы арқылы, баласының әке ойын мақұлдап дұрыс түсінуінен адресант ойының интерпретациялануынан мақсат орындалып, жүзеге асып тұр деуге толық негіз бар. Осы сөйлеу актісінен көз жеткізгеніміздей әрбір тілдік таңбаның функционалды-прагматикалық қызметі бар. Олар сөйлеу мақсатымен, адамның санасымен және оның түсіну заңдылықтарымен байланысты болып, ойды білдірудің құрамды бөліктеріне жатады. Немесе Э.С. Азнаурованың сөзімен түйіндесек: “Адамдардың сөйлеу қарым-қатынасы процесінде сөз сөйлеуді жасаушы адам мақсатының жетекшісі және мәтінді дұрыс түсіну үшін сөйлесімнің мағынасын дұрыс түсінудің негізі болып табылады” [9, 1216]

Мақсат категориясын таныту мақсатында негізгі шарттардың бірі - сөйлеу тактикасы, стратегиясы. Мысалы,

Жетестің кәрілік туралы айтқаны

Қара кісі руының Жағал деген бір азаматы жасы сек- сенге келіп қартайып отырған кіші жүз Жахайым Жетес бимен әңгіме үстінде: – Иә, Жетеке, сіз сексенге келдіңіз, әрбір он жылды бір белеске қойғанда, не нәрсеге теңер едіңіз? – деген екен. Сонда Жетес сәл ойланып алып: – Е, қарағым-ай, мен он жасымда асық ойнадым, қызығына тоймадым, қатар балалардың асығын ұтып қоймадым. Жиырмаға келдім, бойға жетіп бойладым, онда да балалықты қоймадым. Жиырма беске жеттім, жақсы іске сүйіндім, жаман іске күйіндім, барымды бойға киіндім, сұлу қыз-келіншек болса, соған шүйілдім. Отызға келдім: қызыл алтайы тұлкі болдым, қыран бүркітке алдырмадым, құмай тазыға шалдырмадым, қатар құрбымның көңілін қалдырмадым. Қырыққа жеттім: арғымақтай аңқылдадым, тау қырандай шаңқылдадым, ақ алмастай жарқылдадым, дариядай сарқылдадым. Елуге келдім: биік бір қара төбенің басына шықтым, алды-артымды тегіс көрдім, бірақ қай жағы алыс, қай жағы жақын екенін біле алмадым. Алпысқа жеттім: алты тарау жолға кездестім, қайсысына түсуді білмей дағдарысқа ұшырадым. Жетпіске келдім: жеңілгенімді білдім, билікті бала-шағаға бердім, айтқанына көндім, жетегіне ердім. Тап осы күні сексендемін: алдым терең құз, артым биік жар, сол жағым – су, оң жағым – от, қалай қарай қозғалсам да, маған тірілік тірлік емес-ау! – деген екен.

Бұл жерде автордың негізгі мақсаты – оқырманына әр жастың қадірін ұғындыру. Он жастан бастап сексен жасқа дейінгі кезеңдегі әрекеттері арқылы әрбір жастың ерекшеліктері сөз етіле отырып түсіндіріледі. Яғни бұл жерде “адресат факторы” жетекші орынға шығып тұр. Себебі автордың ең басты мақаты - оқырманға белгілі бір деңгейде ықпал ету болып табылады. Әр жастағы ерекшелік, жеткен жетістік пен жіберген қателік, кемшіліктерден сабақ алуға шақыру автордың негізгі мақсаты болып отыр.

Қорытынды. «Көркем мәтін – жүйелі ықпал ету қабілеті бар, аяқталған белгісімен сипатталатын, байланыс түрлерімен анықталатын, авторлық танымды, оның прагматикалық ұстанымын білдіретін, сонымен бірге ақпараттың да көзі болатын өнер туындысы. Ақпаратты тарату, ақпараттылық – мәтіннің негізгі категориялары болып саналады [10, 168б] Сөз актісінде екі сана – адресанттың және адресаттың санасы жұмыс істейді. Осы екі сананың мүмкіндігінше бір-біріне сәйкес келуі коммуникацияның сәтті болуына оң әсерін тигізеді [11, 252б]

Қорыта келгенде, тілдегі мақсат категориясы автордың негізі ойын білдіреді. Ол сөйлеу актісі арқылы көрініс табады. Аталған категорияның берілуі барысында сөйлеу актісі, сөйлеу тактикасы мен стратегиясы, сонымен қатар “адресат факторлары” өзекті болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Қазақ әдеби тілінің сөздігі. Он бес томдық. 11-том // Құраст.: Ж.Манкеева, С.Бизақов, Ә. Жүнісбек және т.б. – Алматы: «Арыс» баспасы, 2009.
- 2 Байтұрсынұлы А. Әдебиет танытқыш. – Алматы: Атамұра.2003.- 208б
- 3 Уәли Н. Қазақ сөз мәдениетінің негіздері филол.ғыл.д.авторф. – Алматы, 2007-48б.

- 4 Исмағұлова Б.Х., Шыныбекова А.С. Прагматиканың негізгі категориялары, экстралингвистикалық факторлар // ҚазҰУ Хабаршысы. Филология сериясы, № 3(133).2011 131-136 б.
- 5 Benveniste, E. On Discourse / E. Benveniste// The Theoretical Essays: Film, Linguistics, Literature. – Manchester: Manchester Univ. Press, 198 б.
- 6 Harris 1952 – Harris Z. Discourse analysis // Language – 1952. – Vol. 28. – P. 1 – 30; 474 – 494 б.
- 7 Дж.Р.Серль. что такое речевой акт // Новое в зарубежной лингвистике. Вып.17.- М.,1986.- 151-169б
- 8 Остин Дж. Л. Слово как действие / Новое в зарубежной лингвистике. Теория речевых актов. Вып XVII . – М.,1986. – 22-129б.
- 9 Азнаурова Э.С. Прагматик художественного слова. Ташкент : Фан,1988.-121б.
- 10 Атаева Е.А., Паркина З.П. Художественный текст как информации // Лингвистические исследования художественных текстов. Сборник научных трудов. - Ашхабад, 1987 – 168б.

References:

1. Qazaq ädabi tiliniñ sözdigi. On bes tomdyq. 11-tom // Qūrast.: J.Mankeeva, S.Bizaqov, Ä. Jünisbek jāne t.b. – Almaty: «Arys» baspasy, 2009.
2. Baitürsynūly A. Ädabiet tanytqys. – Almaty: Atamūra.2003.- 208b
3. Uäli N. Qazaq söz mädenietiniñ negizderi filol.ğyl.d.avtořef. – Almaty, 2007-48b.
4. İsmäğūlova B.H., Şynybekova A.S. Pragmatikanyñ negizgi kategorialary, ekstra-lingvistikalıq faktorlar // QazŪU Habarşysy. Filologia seriasy, № 3(133).2011 131-136 b.
5. Benveniste, E. On Discourse / E. Benveniste// The Theoretical Essays: Film, Linguistics, Literature. – Manchester: Manchester Univ. Press, 198 б.
6. Harris 1952 – Harris Z. Discourse analysis // Language – 1952. – Vol. 28. – P. 1 – 30; 474 – 494 б.
7. J.R.Serl. chto takoe rechevoi akt // Novoe v zarubejnoi lingvistike. Vyp.17.- М.,1986.- 151-169б
8. Ostin J. L. Slovo kak deistvie / Novoe v zarubejnoi lingvistike. Teoria rechevyh aktov. Vyp XVII . – М.,1986. – 22-129б.
9. Aznaurova E.S. Pragmatik hudojestvennogo slova. Taşkent : Fan,1988.-121b.
10. Ataeva E.A., Parkina Z.P. Hudojestvennyi teks kak informasi // Lingvisticheskie issledovania hudojestvennyh tekstov. Sbornik nauchnyh trudov. - Aşhabad, 1987 – 168b.

МРНТИ 16.01.11

<https://doi.org/10.51889/2020-2.1728-7804.18>

Алдашева К. ¹

¹ Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Алматы, Қазақстан

ЖАҢА СӨЗДЕРДІҢ МЕНТАЛДЫ ЛЕКСИКОНДАҒЫ КУМУЛЯЦИЯСЫН ЗЕРДЕЛЕУ: ӨЗЕКТІЛІК ЖӘНЕ ҚАЖЕТТІЛІК

Аңдатпа

Ұлттық сананы жаңғырту жағдайында тілдік тұлғаның менталды лексиконындағы жаңа сөздердің кумулятивтену процестерін ғылыми-қолданбалы тұрғыдан жүйелеу, негіздеу және қорытындылау – ғылым дамуының заманауи талабына сәйкес қажеттілік. Бұл Қазақстандағы тіл саясатының басым бағыттарын жүзеге асыруға нақты үлес қосады және қазақ тілінің инфрақұрылымын жетілдіруге, стандарттауға, “мемлекеттік тілде сөйлеушінің беделді бейнесін” қалыптастыруға, латыннегізді жаңа қазақ әліпбиін енгізуде қазақ тіліне деген сұранысты арттыруға айтарлықтай ықпал етеді. Сондай-ақ менталды лексикондағы жаңа сөздердің кумулятивтенуін зерделеу тілдердің дамуы ұқсас қазіргі түркі тілдері үшін аса өзекті. Мұның нақты себептері бар, атап айтқанда тілді когнитивтік аспектіде қарастыратын зерттеулерде байқалады. Неологизмдерді когнитивтік аспектіде зерттеуге арналған бірқатар еңбектерге жасалған шолу қазіргі ғылыми парадигмада жаңа сөздерді зерттеу өзекті екендігін және қажеттілігін танытады.

Мақалада жаңа сөздердің тілдік тұлғаның менталды лексиконындағы кумуляциясын зерделеудің өзектілігі мен қажеттілігін көрсететін ғылыми межелер талданады.

Түйін сөздер: жаңа сөз, неология, тілдік тұлға, лексикон, менталды лексикон, когнитивті аспекті, сөз мағынасы